

Ярослав Сватко

Сторіччя Степана Бандери було хорошою нагодою для оприлюднення багатьох документів, раніше відомих лише вузькому колу дослідників. Також воно було нагодою ще раз переосмислити місце лідера і символу революційної ОУН у визвольній боротьбі українського народу.



Не те, щоб з'явилися нові дані, які б дозволили сказати: "Бандера був не такий, як ми думали". З'явилися нові обставини суспільного життя, і в цих обставинах рельєфнішими стали певні сторони характеру цієї, безумовно, історичної особи. Певні прикмети характеру Степана Бандери стали актуальнішими сьогодні, ніж тоді, коли він жив і боровся, а деякі, його погляди, навпаки, стали ніби й самозрозумілими, бо як же інакше? Важливо, що чим далі, тим очевиднішим стає те, що Степан Бандера є системоутворюючою історичною особою нашої Незалежності. Такою, як Іван Мазепа і Симон Петлюра, а можливо й важливішою, бо ідеї, якими він користувався у своїй боротьбі, є ближчими до нашого часу, і, відповідно, ближчими до наступних поколінь, яким доведеться за цю Незалежність боротися далі та утверджувати її як непроминаючу цінність для народу.

Власне те, що Бандера є системоутворюючою історичною особою Української Нації, нам неперервно нагадують вороги нашої Незалежності, вони це давно і добре зрозуміли: усунути його з того місця, яке він посів у історії, спотворити і замовчати його творчу спадщину та ідеї — і половина їхньої справи зроблена, бо йдеться не про звичайного собі чоловіка, а про особу, яка символізує собою весь визвольний рух. Своєю лютою ненавистю до Бандери і українського самостійництва водночас, вони нас тицяють в факт непересічного значення Провідника ОУН для майбутніх перспектив нашої Незалежності, і шкода, що ми цього визнання ворогів не хочемо бачити і чути.

Шкода, бо це правдиве визнання. Степан Бандера за своїм характером був солдатом, а для воїна найвищою оцінкою є визнання ворогів. Якась частина цих прикмет воїна була у нього вроджена, якась — свідомо набута. На одній з юнацьких фотографій ми бачимо

його в колі друзів-однодумців у військових одностроях, як виразне свідчення життєвих орієнтирів вже в гімназійні часи. Невдовзі на суді над Крайовою Екзекутивною ОУН він відкрито відповідає на запитання про його ставлення до військового обов'язку: "я член Української Військової Організації". В часи, коли війна була буденністю, справжній вояк ставився до смерті не просто, як до логічного завершення життя, наше козацьке лицарство вважало смерть в бою з ворогом набагато гіднішою від згасання в старості на печі, і Бандера вповні своїми вчинками дотримується цього світогляду. Ми це бачимо і в матеріалах Варшавського та Львівського судів, і в протоколах допитів у гестапо, коли його примушували відмовитися від Акта Незалежності України. І чи не через цей гін вояка назустріч небезпеці він не тільки знехтував попередженням Служби Безпеки ОУН про появу чергового кілера, але й вимкнувся власним охоронцям у день смерті? Ті, хто намагається пояснити обставини смерті Степана Бандери, мусять пояснити логіку його поведінки в останній день життя. Для солдата в душі, охорона — це не почесність, а позбавлення волі, волі самому йти назустріч власній долі. Тут лежать підсвідомі причини того, що Степан Бандера сам пішов назустріч Сташинському.

Однак ж солдатів у нашій історії було вдосталь, та не всіх пам'ятаємо. Бандера є знаковим, бо доля випробувала його роллю провідника, і він це випробування витримав. Солдат відповідає сам за себе, провідник відповідає за всіх, кого він прийняв під своє знамено. Провідник живе в духовному зв'язку з кожним зі своїх солдатів, і заради збереження моральної стійкості війська його зобов'язують набагато суворіші моральні вимоги, ніж вояка з лави. Ми це наочно бачимо в сьогоденному суспільстві, коли розчарування провідниками Майдану повсюдне. І як контраст — вояки УПА, які не розчарувалися своїм Провідником, хоч він не дав їм омріяної Української Держави ні в німецькому концтаборі, ні у вимушеній еміграції, які гинули і боролись за спільну справу з його іменем, коли його самого вже не було серед живих. Бо це був інший духовний зв'язок, аніж нездійснених обіцянок: зв'язок спільного солдатського обов'язку. Коли наші сучасні провідники пропагуватимуть і сповідуватимуть цінності солдата, а не мародера, то й мораль їхнього війська не занепадатиме через відсутність обіцяної здобичі.

Провідництво де-юре не було для Бандери самоціллю: у кількох випадках він відмовлявся від влади, врученої йому членством ОУН задля цілості Організації. Бо влада справжнього Провідника не у посіданні формальних посад. У 1939-му Степан Бандера був звичайним членом ОУН, але щойно вийшовши з тюрми, почав діяти як Провідник (хоч з повним респектом до внутрішніх організаційних норм та правил). Він знав що робити, як робити, і сам робив те, що вимагав історичний момент. Він не творив штучних перешкод між собою і своїми солдатами — і кожен міг приміряти його ношу до своєї. Готовність робити те, що вимагалось від рядового членства, створювала йому більший авторитет, ніж теоретичні міркування про правильну політику.

Врешті, найважливіше, що вимагається від Провідника, покликаного Богом. Жертва. Життя, але не обов'язково в один момент. Відречення від життя для себе і приречення життя для людей. Все, що поза цими рамками, справжніх національних провідників не стосується. Якщо ми поглянемо на життя Степана Бандери, то побачимо, що для себе він залишав лише той мінімум, який був необхідний для його боротьби. Тут ще один

дороговказ для сучасної української політики — змінити стан речей може лише жертва — політична і життєва, як це не парадоксально звучить для людей, вихованих в нормах дерибану і прихватизації. І це знову ж показує, що Бандера не є просто сторінкою історії — він таки системоутворююча історична особа для нації, сьогодні та назавжди.

Чи можна сказати, що Степан Бандера — герой? Звичайно, оскільки він в історичному вимірі є поруч з нами (живі ще люди, які з ним спілкувалися), можна навіть нагородити його посмертно, і це теж буде правильно. Питання лише почнуть з'являтися, коли цією нагородою ми почнемо ставити його в один ряд з людьми, які ніколи за Незалежність не боролися, ба більше, докладали зусиль в протилежному напрямку. Хоч і це не фатально — мине час, нагороди забудуться, а Бандера залишиться. І це вказівник місця Бандери в нашій нагородній ієрархії. Системоутворююча історична особа не просто повинна — вона зобов'язана мати нагороду свого імені. Як орієнтир цінностей для суспільства. Творчість Шевченка є орієнтиром для лауреатів Шевченківської премії — але немає спокуси нагородити Шевченка посмертно Державною премією України, через очевидну історичну дистанцію. Діяльність Степана Бандери була б таким же орієнтиром для державних діячів, нагороджених орденом Бандери, і напевно, що багато хто з тих, хто всіма силами прагне для себе звання Героя України, так затято ордена Бандери не добивався б. Хтось скаже, що не для сьогоднішньої політичної "еліти" це рецепт, що заснувати орден Бандери важче, ніж визнати УПА. Скажіть це тим, хто в рік смерті Бандери не вірив у Незалежну Україну. Бандера вірив — і ми маємо Незалежність. Його солдати йшли за ним не заради визнання сучасним парламентом — і ми маємо Незалежність. Лише люди, готові жертвувати собою, як Бандера, а не скаржитися на неможливість змін, змінять Україну. Це той урок, який даватиме нам життя Степана Бандери сьогодні й завжди.